

Jednou z nejdiskutovanějších otázek cikánské problematiky — teoretického i praktického významu — je otázka povahy etnického útvaru Cikánů(1) v ČSSR a je možno konstatovat, že existence různých a často podstatně odlišných stanovisek vyplývá z toho, že cikánská otázka stále ještě nebyla v naší a světové literatuře adekvátně osvětlena.

Proto je nutné alespoň stručně se zmínit o teoretických východiscích řešení této problematiky, a stručně vyložit náš názor na povahu etnického útvaru, který tvoří cikánská populace v ČSSR.

Lidé vždy žijí určitým společensko-ekonomickým životem, odpovídajícím příslušné společensko-ekonomické formaci, a existují v různých společenstvích, která mohou být různého druhu. Termín společenství se používá i pro skupiny lidí, které jsou spojeny společnými znaky či zájmy v určitý celek (může to být například i náboženské či lingvistické společenství apod.). Naproti tomu *státní společenství* či *historická společenství lidí se specifickou etnickou povahou* mají navíc svou základní strukturu společensko-ekonomického života.

V dalším výkladu budeme používat pouze termínu *historické společenství lidí*, s tím, že implikuje specifické etnické znaky.(2)

Historická společenství lidí se liší od státních společenství lidí nejen tím, že existují ještě před vznikem třídní společnosti, ale liší se i ve stupni spojitosti s povahou příslušné společensko-ekonomické formace. Zatímco podstata státního společenství je nerozlučně a plně spjata s příslušnou společensko-ekonomickou formací, je vztah historických společenství k společenským formacím poněkud odlišný, a proto *ne každé* střídání společensko-ekonomické formace vede vždy i ke vzniku nového typu historického společenství lidí. Současně však nelze přehlédnout, že přechod k vyššímu společenskému řádu nachází — i při zachování stejného typu historického společenství lidí — svůj výraz v obsahu a formě těchto společenství; tak jako se liší otrokářské národnosti od feudálních, liší se i buržoazní národy od národů socialistických.(3)

(1) Cikáni v ČSSR se sami nazývají Romové. Také někteří autoři užívají toto označení. Označení Cikán a Cikáni jsme zvolili proto, že je to termín používaný v oficiálních dokumentech.

(2) Označení 'historické společenství lidí' není v marxistické literatuře ještě ustáleno. Někteří autoři používají termín 'společenství lidí', 'kolektivita', základní kolektivita' či 'etnické společenství'. U J. V. Bromleje se pojem etnosociální organismus více méně kryje s pojmem historické společenství lidí.

(3) V literatuře se často směšoval a někdy dosud směšuje pojem národ a národnost. Teprve po uveřejnění Stalinovy práce *O marxismu a jazykovědě* v r. 1950 se u českých autorů rozšířilo odlišování národa v období otrokářského zřízení a feudalismu od národa za kapitalismu a socialismu. První byl označován termínem národnost (převodem z ruštiny), druhý termínem národ.

Klasikové marxismu-leninismu pojímali pojem národnost ve vlastním a širším slova smyslu.

P. N. Fedosejev a kol. správně zdůrazňují, že „pojem 'národnost' užívali klasikové marxismu-leninismu ve dvou významech. Většinou byl používán pro historická spo-

„Rodokmenové společenství, národnost a národ vyvíjejí se na určitém území (etnické území), mají svůj jazyk (etnolingvistické společenství), mají svérázné rysy v kultuře, tradicích, ve způsobu života a mentalitě. Každé z těchto společenství se vyvíjí na bázi určité ekonomiky — prvobytně pospolné, otrokářské, feudální, kapitalistické nebo socialistické společnosti. Pevné společenství lidí nemůže vzniknout a rozvíjet se bez vlastního ekonomického základu. Bázi může být naturální hospodářství, malovýrobní hospodářství, velkovýroba založená na ruční práci a na strojovém průmyslu. Společensko-ekonomický život národa vyjadřuje stádium vývoje materiálního života, kdy ... vzniká průmysl, propojují se odvětví hospodářství a rozvíjejí se celonárodní ekonomické svazky.“ [Fedosejev 1972: 31].

Historická společenství lidí nelze redukovat pouze na etnické či mimoetnické společenské rysy. Jak etnické, tak společenské tvoří neoddelitelnou součást těchto společenství a existují v dialektické jednotě.

I etnické(4) je zpravidla společenské. V marxistické literatuře se stalo běžným zvykem používat označení „etnické“ a „společenské“ (sociální), přičemž společenské se chápe v užším smyslu a rozumí se jím mimoetnické společenské rysy. I my používáme etnické a společenské v tomto smyslu.

Společenské tvoří v historických společenstvích lidí složku, na jejímž základě vzniká, existuje a dále se rozvíjí etnická svébytnost. Určující složku společenského zde tvoří ekonomická základna, z níž jsou odvozeny ostatní složky společenského. V třídní společnosti jsou tato společenství rozdělena třídě, což nachází svůj výraz i v některých rysech etnického (například v duchovní kultuře). Vývoj historických společenství, přechod od nižšího typu k vyššímu, je v rozhodující míře určován společenským, zatímco etnické tvoří spíše formu obsahu tohoto vývoje.

lečenství lidí, která existovala v období od rozkladu rodokmenového zřízení do vzniku kapitalismu a utváření národů. Současně byl pojem ‚národnost‘ používán také ve smyslu lidu vůbec bez ohledu zda se jednalo o národ, národnost nebo národnostní či etnickou skupinu. V tomto smyslu označil V. I. Lenin na počátku tohoto století ‚Velkorusy‘ (Rusy) jako národnost.“ [Fedosejev 1974: 51–52].

Historické společenství *národnost* je pospolitost jazyka, území, duchovní a materiální kultury, vědomí etnické sounáležitosti a obyčejů. Ekonomicky je národnost spojována v určitý celek jen velmi slabými pouty; sestává z tříště relativně samostatných celků, které mají i relativní politickou samostatnost. V průběhu vývoje se ekonomická pojítka národnosti prohlubují.

Národnost se od národa liší nevyzrálostí a slabostí svazků, které ji spojují v určitý ekonomický, politický, kulturní a etnický celek.

Národ je nejvyšším typem historického společenství lidí, vzniklého na základě společného ekonomického života ve spojení s pospolitostí jazyka, území, psychického založení projevujícího se v národní kultuře. Vznikl v počátcích kapitalismu, a to z jedné či několika zpravidla příbuzných feudálních národností. Kapitalistický výrobní způsob překonává feudální ekonomickou rozdrobenost, vede ke vzniku jednotného trhu, vytváří vývojově vyšší společensko-ekonomický svazek, který posléze splývá se svazkem etnickým, jež dotváří a jímž je dotvářen. Národ existuje po celé období kapitalismu, trvá i v socialismu a postupně odumře, ve druhé fázi komunismu.

Termín národnost je zakotven v československém právním řádu; tímto termínem se nerozumí pojem národnost ve vlastním, ale v širším smyslu. Označují se jím národnostní menšiny, jako etnosociální útvar, jež se zahrnují pod pojem národnost v širším smyslu.

V češtině má označení národnost i další význam a rozumí se jím příslušnost k určitému národu či národnosti.

(4) V knize *Der Leninismus und die nationale Frage in der Gegenwart*, napsané autorským kolektivem vedeným P. N. Fedosejevem, se píše: „Etnické je samozřejmě vždy sociální, tj. společenské.“ [Fedosejev 1974: 17] To ovšem neplatí pro rody a kmeny, kde základní složku etnického tvoří pokrevní příbuzenství, které není společenským, ale biologickým faktorem.

Základní složku podstaty a obsahu etnického tvoří společný jazyk; velmi důležitou složkou je však i etnické území. K etnickému náleží i zvláštnosti materiální a duchovní kultury, životního způsobu, historického vývoje a psychologie, které se v průběhu vývoje vytvořily; z těchto složek tvoří součást etnického pouze ty jejich části, které vytvářejí etnickou specifičnost daného historického společenství a vstupují do vědomí či psychiky příslušného společenství jako hodnoty jemu vlastní, které vytvářejí vědomí či pocity etnické sounáležitosti a integrují je spolu s ostatními etnickými a mimoetnicko-společenskými aspekty do určitého historického společenství lidí a v té či oné míře vyjadřují formu jeho společenského života.

Vývoj historických společenství lidí a jejich přechod od nižšího typu k vyššímu má svou objektivní dialektiku. Na jedné straně probíhá proces stírání místních zvláštností a splývání etnických zvláštností několika etnosociálních útvarů v jeden větší etnický celek, mající společnou etnickou povahu, a na straně druhé dochází ke zvětšování území, počtu obyvatelstva a vytváří se větší rámec pro společensko-ekonomický život nového, vyššího typu historického společenství lidí. Tento proces asimilace několika historických společenství lidí v jeden celek má neadekvátnější formu, je-li produktem vyzrálých ekonomických předpokladů a existuje-li těsné spojení mezi hospodářským životem, historickým vývojem, etnickým původem a etnickou povahou společenství.

Pojmem asimilace se všeobecně rozumí přizpůsobení, připodobnění či splývání.

Na etnickou asimilaci se nemůžeme dívat jako na jev, který má vždy a všude jednoznačně negativní povahu. Musíme ji chápat jako jev, který ve vývoji lidstva hraje i progresivní úlohu. Otázku asimilace nutno posuzovat v souladu s historickou rolí, kterou hrála a hraje ve vývoji lidstva při současném respektování konkrétnosti.

Boj za rovnoprávnost národů, boj proti národnostnímu útlaku a proti násilné asimilaci je nesporně důležitou součástí marxisticko-leninské teorie národnostní otázky. Marxisté-leninisté rozhodně odmítají asimilaci, která je vnějším násilným zásahem do vývoje utlačovaných historických společenství lidí či jejich částí a narušuje či maří jejich svébytný vývoj. Marxismus-leninismus však za negativní jev nepovažuje spontánní asimilaci, která není vnějším násilným zásahem do zákonitostí vývoje příslušného společenství lidí. Být proti asimilaci vůbec by znamenalo odmítat i progresivní historickou nutnost přechodu od nižších typů společenství k vyšším a zbavovat se možnosti stranit pokrokové a demokratické variantě těchto přechodů. Také přechod do vyšší fáze komunismu bude spojen se splýváním, tj. dobrovolnou nenásilnou asimilací národů a povede ke vzniku světové společnosti, v níž nebudou národy.

„Kdo neuznává a nezastává rovnoprávnost národů a řečí“, napsal Lenin, „a nebojuje proti každému národnostnímu útisku a nerovnoprávnosti, není marxistou a není také demokratem. Zde není pochybností. Ale právě tak není pochyb o tom, že takový takemarxista, který marxistu druhého národa pro „asimilantství“ (to je pro uznávání i pokrokové úlohy asimilace, pozn. K. K.) považuje za nejvydatnější tupí, není ve skutečnosti žádným marxistou, ale nacionalistickým maloměšťákem.“ [Lenin 1932: 92].

Vznikem tříd a států dochází k významným změnám v životě a vývoji historických společenství lidí. V těchto společenstvích dochází k třídnímu rozdělení na vykořisťovatele a vykořisťované a etnické území se zpravidla nekryje s státním územím; četná etnická společenství jsou nucena žít v cizácké porobě, buď v jednom, nebo dokonce v několika státech a je vůči nim uplatňována politika nerovnoprávnosti, zostřeného vykořisťování a často i násilné asimilace.

Ve společnosti rozdělené na antagonistické třídy se zákonitosti vývoje histo-

rických společenství lidí nemohou plně realizovat, neboť jsou podřízeny zákonům vykořisťovatelských třídních zájmů a třídního boje, který je hlavním zdrojem společenského pohybu v antagonistické třídní společnosti a mohou se proto realizovat pouze jako *společenské tendence*. To má za následek četné deformace ve vývoji historických společenství; některé se více či méně rozvíjejí do klasické podoby, některé se ve svém vývoji opoždují, jiné pod tlakem násilné asimilace více či méně skomírají a další jsou násilně asimilovány.

Současná složitá situace v národnostní otázce je dědictvím vykořisťovatelských formací, zejména pak éry kapitalismu, který nebyl s to všeobecně realizovat jeden ze svých buržoazně demokratických požadavků — právo na sebeurčení národů. Toto právo uplatňovala buržoazie — v souladu se svými třídními zájmy — pouze pro „svůj“ národ a upírala je jiným národům, vůči nimž (či jejich částem) prováděla politiku násilné asimilace. Buržoazie nejmocnějších zemí si mezi sebou rozdělila celý svět a tím i méně vyspělá historická společenství lidí. Teprve v současné epoše — v epoše přechodu od kapitalismu k socialismu — dostávají zákonitosti vývoje historických společenství lidí větší prostor. V důsledku toho se rozpadá koloniální soustava a dochází k urychlenému rozvoji četných národů a národností, které byly dříve utlačovány.

V socialistickém zřízení se realizují zákony vývoje historických společenství lidí zcela jinak než v kapitalismu. Jejich rozvoj tvoří dialektickou jednotu s progresivním společenským vývojem, je všestranně podporován a není brzděn politikou násilné asimilace. Zvláště poučné jsou v tomto směru zkušenosti SSSR; ačkoliv zde byla národnostní otázka před nastolením sovětské moci nejsložitější na světě, byl požadavek práva na sebeurčení nejdůsledněji realizován. Také ČSSR přistoupila k řešení národnostní otázky na socialistických principech, s přihlédnutím k specifikům, která vyplývají z historických zvláštností našeho společenského vývoje. Do rámce národnostní problematiky — chápané v širším slova smyslu — patří i řešení cikánské otázky.

Cikáni pocházejí z Indie. Asi v devátém až jedenáctém století se v několika vlnách dostali za hranice Indie a odtud postupně do Evropy.

V současné době žijí ve všech pěti světadílech; někteří se usadili, někteří stále ještě vedou „kočovný“ život. Cikáni nikde nevytvořili historické společenství lidí a žijí rozptýleně mezi národy či národnostmi různých zemí světa. Ve světovém měřítku tvoří zvláštní druh diaspory etnicky si blízkých skupin, jejichž etnická neúplná identita se v průběhu staletí ještě více prohlubovala v důsledku odlišných podmínek, v nichž žili, a přejímání prvků kultury národů či národností, s nimiž přicházeli pravidelně do styku. Základní tendenci vývoje světové cikánské diaspory není její etnické sblížování, ale její asimilace.

Etnická diaspora cikánů v ČSSR ztratila v průběhu staletí povahu skupin, jejichž život byl uspořádán na základě příslušnosti ke kastě,⁽⁵⁾ k níž patřila ve své pravlasti, a stírají se i hranice mezi skupinami, které původně náležely k různým kastám. Důsledkem tohoto procesu je výrazné silení pocitu etnické sounáležitosti.

Cikáni v ČSSR jsou relativně kompaktním etnickým útwarem, i když dosud mezi jednotlivými subetnicitami existují archetypy vztahů majících kořeny už v Indii. V ČSSR žijí čtyři odlišné subetnické skupiny, z nichž asi 4/5 tvoří tzv. „slovenští“ Cikáni, kteří představují jeden lingvistický, a možno říci i etnický celek, i když mezi nimi existují regionální odchylky v nářečích a zvyklostech

(5) Na půdě Indie vytvořili Cikáni homogenní historické společenství lidí s vlastní ekonomickou bází a z ní vyplývajících ostatními aspekty společenského života. V tehdejší indické společnosti patřili k nejnižší společenské vrstvě (varna) tzv. nedotknutelných a zároveň se vzájemně odlišovali tím, že patřili k různým kastám (džáti).

(nejdou však do té míry významné, aby vedly k etnické diferenciaci). Druhou skupinu tvoří „maďarští“ Cikáni. Třetí skupinu, která se subetnicky nejvíce liší od ostatních, tvoří tzv. „olašští“ Cikáni, kteří ještě donedávna vedli kočovný způsob života; v roce 1958 jich bylo asi 11 000. Čtvrtou skupinu tvoří pouze několik rodin tzv. „německých“ Cikánů (Sintů).

Cikáni v ČSSR netvoří historické společenství lidí typu rodokmenového zřízení, národnosti či národa. Netvoří také národnostní menšinu či etnografickou (6) skupinu, ale tvoří zvláštní etnickou skupinu, která je spojována společnými etnickými znaky a žije ve formě diaspory mezi národy a národnostními menšinami v ČSSR s tím, že v některých místech žije poměrně ve větším soustředění.

Cikáni netvoří historické společenství proto, že nežijí na kompaktním území a nemají vlastní ekonomickou bázi ani ostatní základní aspekty vlastního společenského života. Netvoří ani odumírající historické společenství lidí, které mělo původně základní atributy vlastního společenského života, avšak v důsledku asimilačního procesu si uchovalo pouze zbytky vlastního společenského života při relativním zachování specifických etnických aspektů.

Cikáni netvoří národnostní menšinu; takové menšiny jsou zcela odlišným útvarem: jsou to části národů či národností, které žijí mimo hranice státu, v němž žije národ či národnost, k nimž etnicky patří. Národnostní menšiny jsou často malými etnickými útvary, ale mohou být i poměrně velkými — několika-miliónovými — skupinami. Národnostní či národní zvláštnosti příslušníků těchto skupin se prolínají se zvláštnostmi je obklopujících národů a sociální pojítka s jejich národy či národnostmi mají zpravidla jen nahodilý charakter.

Cikány nelze označit za národnostní menšinu, protože nejsou etnickou součástí žádného národa či národnosti. V době, kdy opouštěli Indii, skládal se indický subkontinent z četných národností či rodokmenových společností a není známo, ke kterým kmenům Cikáni tehdy patřili. Mezi tvořícím se indickým národem a Cikány neexistuje etnická identita.

V Československém právním řádu bylo zvoleno pro národnostní menšiny označení národnost.(7) Cikánům — na rozdíl od národnostních menšin — nebyl při-

(6) V marxistické literatuře není pojem etnografická skupina vymezován vždy ve stejném smyslu. Etnografická skupina je součástí národa a vyznačuje se některými jazykovými, kulturními a jinými zvláštnostmi. Až potud existuje v podstatě shoda mezi různými marxisticko-leninskými vymezeními tohoto pojmu. Odlišnosti různých pojetí se týkají zejména stupně etnické svébytnosti útvarů, které jsou zahrnovány pod tento pojem.

Etnografické skupiny mohou být dvojího druhu:

1. Některé jsou svým původem bývalé etnicky svébytné etnosociální útvary či jejich části, které se v podstatě již asimilovaly a staly se součástí příslušného národa, i když si ještě uchovaly některé přežitky své původní etnické svébytnosti. Etnografickou skupinu českého národa tohoto druhu tvoří například část obyvatelstva bývalé slezské národnosti. Ta část slezské národnosti, která po slezských válkách v 18. století zůstala nadále součástí českého státu, asimilovala s českým národem; zbývající část slezské národnosti (která tvořila její podstatnou většinu) byla poněmčena či splynula s polským národem.

2. Etnografickou skupinou jsou i malé regionální útvary, které se v důsledku zvláštností vývoje podmínek svého materiálního a duchovního života odlišují některými specifiky v duchovní a materiální kultuře, popřípadě i v jazykovém dialektu, od ostatní populace národa. V tomto smyslu jsou etnografickými skupinami českého národa Chodové, Valaši, Hanáci aj.

(7) Termín národnost, jak již bylo řečeno, je zakotven v Ústavě ČSSR. Označují se jím od původních (mateřských) národů státní hranicí oddělené části, které žijí a vyvíjejí se v rámci ČSSR spolu s českým a slovenským národem. Jde konkrétně o maďarskou, polskou, ukrajinsko-rusínskou a německou národnost. Postavení ná-

znán statut národnosti, což vyvolalo pochybnosti o správném řešení této otázky u některých odborníků zabývajících se cikánskou otázkou. Tyto pochybnosti, které vyplývaly z teoretické nejasnosti národnostní problematiky a pojmu národnost, byly zcela neopodstatněné, neboť — jak jsme si již ukázali — Cikáni netvoří národnostní menšinu.

Nesprávné tendence v diskusích o etnické povaze Cikánů (jejichž nositelé se snažili prokázat, že Cikáni tvoří národnost), které byly reakcí na nesprávné názory popírající jejich etnickou svébytnost, daly této problematice ideologicko-politický podtext, jenž někdy ztěžoval věcné a hlubší ujasnění problému. Slabou stránkou diskuse bylo, že pojem národnosti nebyl náležitě vymezen a nebyl doceněn přístup klasiků marxismu-leninismu, kteří pojímali pojem národnost ve vlastním a širším slova smyslu (viz pozn. 1).

Pokud by zastánci koncepce cikánské „národnosti“ měli na mysli takový význam pojmu, který zahrnuje všechny etnosociální útvary, a správně by určili povahu etnického útvaru Cikánů, stěží by bylo možno s nimi nesouhlasit.

Cikány nelze považovat ani za etnografickou skupinu. Pod pojem etnografické skupiny de facto zahrnovali Cikány zastánci názoru popírající etnickou svébytnost Cikánů; chápali je jako skupinu lidí cikánského původu s odlišnými antropologickými znaky, avšak již etnicky asimilovanou. Velmi frekventovaná byla i koncepce, podle níž byli Cikáni etnicky asimilovanou skupinou lidí vyznačujících se nízkou kulturní úrovní a příslušnost k cikánské populaci byla určována na základě příslušného stupně jejich společenské neintegrace. Tyto názory, jejichž neoddělitelnou součástí tvořilo přezírání možnosti využití etnického při realizaci společenské integrace Cikánů, jsou nejenom teoreticky neudržitelné, ale i politicky velmi škodlivé, neboť ve svých důsledcích vedou k odtržení společenské integrace Cikánů od politických cílů naší společnosti.

Cikáni v ČSSR tvoří zvláštní etnický útvar, který je jak povahou svého vzniku, tak i svým obsahem do té míry specifický, že jej nelze zařadit do běžných etnosociálních útvarů. Způsob jejich usazení je specifický v tom směru, že jde o antropologicky a etnicky odlišné obyvatelstvo, které původně žilo v kočovných komunitách a později se trvale usadilo ve formě disperze na území obývaném jinoetnickým obyvatelstvem.

Po přechodu k usedlému způsobu života (na našem území před několika staletími) žili Cikáni i nadále v komunitách, i když svůj život museli přizpůsobit novým společensko-ekonomickým podmínkám. Usedlé komunity živořily jako okrajové složky feudálního a později kapitalistického řádu, avšak nový společensko-ekonomický obsah komunit se realizoval ve starých formách kastovního zřízení. Jednotlivé komunity, v nichž existovaly výrazné přežitky rodokmenového zřízení, vykonávaly — v souladu se svou původní kastovní příslušností — svou původní profesi, uchovály si své původní zvyklosti a obyčeje, původní formu správy života komunity, měly své kroje apod.; jednotlivé komunity a jednotlivci se mezi sebou stýkali po linii bývalé kastovní příslušnosti. Komunity a jejich příslušníci, kteří ve své „pravlasti“ patřili k různým kastám, se ani po přechodu k usedlému způsobu života mezi sebou nestýkali; tvořili relativně uzavřené skupiny. Kontakt s Necikány měl takřka výhradně povahu směnných vztahů, žebrání apod. a styku s jim nepřátelskou státní mocí. Pokud mezi Cikány určité komunity vznikly otázky občanskoprávní či trestně právní, řešil je orgán komunity. Každý příslušník se musel tomuto rozhodnutí podříditi,

rodností bylo upraveno zvláštním zákonem o národnostech v ČSSR. Tímto zákonem se nově řeší i postavení národnostních menšin, které jsou pojímány jako rovnoprávné subjekty národnostních vztahů, mají rovná práva nejen v občansko-právní rovině jako jednotlivci, ale i jako svébytné národnostní celky.

nesměl se dovolávat nápravy u státních orgánů. Kdo porušil důležité obyčeje komunity či nemínil se podřídit jejímu rozhodnutí, byl z ní vyloučen.

Tento uzavřený způsob života Cikánů, který existoval až do vzniku lidově demokratické ČSR — a nutno říci, že i po určité době v ní, prakticky znevažoval etnickou asimilaci Cikánů s jinoetnickým prostředím, i když četné prvky tohoto prostředí byly do jejich kultury vstřebávány. Uzavřený způsob života Cikánů byl současně na překážku stírání rozdílů mezi jednotlivými komunitami, které původně patřily k jiné kastě. Avšak vzhledem k tomu, že podstatnou většinu našich Cikánů tvoří „slovenští“ Cikáni, kteří žili ve stejném jinoetnickém prostředí, nevedlo přejímání jinoetnických kulturních prvků většinou k prohlubování jejich etnické neidentity, ale spíše k etnickému sblížování.

Svrázový způsob života Cikánů se vyznačoval krutým zbídačováním. Kapitalismus, a tím méně feudalismus, nebyl s to vyřešit cikánskou otázku a odstranit jejich žití na okraji společnosti, zbavit Cikány postavení nepřilíš odlišného od postavení páriů, které jejich předkové zaujíмали v indické kastovní společnosti. Tento úkol je možné řešit až v podmínkách socialismu, a to postupně, ve složitém a dlouhodobém procesu.

Odstranění starých forem života Cikánů vedlo k posílení dvou protikladných tendencí v jejich společenském vývoji.

Obsahem první — vedlejší — tendence je stírání etnických rozdílů mezi jednotlivými skupinami a rozvíjení a upevňování společných etnických rysů typických pro poulaci, jejíž základ tvoří „slovenští“ Cikáni. V této populaci jsou dosud poměrně málo integrovaní „olašští“ Cikáni, kteří ještě donedávna vedli kočovný způsob života a odlišují se od ostatních Cikánů žijících v ČSSR značně odlišným nářečím, mentalitou, některými aspekty kultury, životního způsobu a odlišnými životními zkušenostmi.

Přestože je tato tendence — posuzováno z hlediska historické perspektivy — tendencí vedlejší, probíhá v současné době intenzivněji než tendence asimilační, která je tendencí hlavní. Společenská distance mezi Cikány a Necikány vede k tomu, že osobní přátelské a rodinné styky se uskutečňují v rozhodující míře na bázi interakce mezi Cikány, což vede ke stírání subetnických rozdílů a k upevňování povědomí o společenské etnické příslušnosti. V etnické rovině vstoupili Cikáni do sebeuvědomovacího procesu, který se v některých aspektech podobá procesům probíhajícím v některých etnosociálních útvech majících vlastní ekonomickou bázi. I když — teoreticky vzato — existuje možnost, že by Cikáni v ČSSR mohli v daleké budoucnosti vytvořit historické společenství lidí (například kdyby se uchovala jejich populační exploze,⁽⁸⁾ která by vedla k velké koncentraci Cikánů na poměrně velkém kompaktním území a k rozvinutí jejich vlastního společensko-ekonomického života), zdá se nám zcela nereálné, že by se tato možnost mohla přeměnit ve skutečnost. Je totiž nutno počítat se společenskými důsledky integrace, které povedou k vyrovnání populačního růstu Cikánů a Necikánů, k setření společenské distance mezi Cikány a Necikány a k překonání společensko-kulturní zaostalosti Cikánů. Tím budou odstraněny hlavní bariéry brzdící prosazení hlavní a základní tendence jejich etnického vývoje a asimilační proces Cikánů — který v socialistické

(8) Vydeme-li z předpokladu, že v roce 1970 bylo v ČSSR 300 000 Cikánů a že by se do r. 2020 uchoval pravidelný roční přírůstek 25.0 promile, činil by počet Cikánů v ČSSR v roce 2020 cca 1 000 000 lidí. To je však nepravděpodobné, neboť již nyní se ukazuje, že v důsledku realizace integračního procesu se relativní roční přírůstek Cikánů snižuje. Podrobněji je tato problematika obsažena v práci *Ke společenské problematice Cikánů v ČSSR* [1975: 80–81].

společnosti nesmí být založen na násilí, ale na dobrovolnosti a spontánnosti — se bude v dalekosáhlém měřítku relativně rychle realizovat.

Etnické je relativně stabilní jev a jeho zánik se uskutečňuje relativně dlouhodobě. Proto nelze vyloučit, že před přechodem do druhé fáze kounismu nebudou Cikáni ještě plně asimilováni a jejich asimilace bude završena teprve v procesu asimilace národů a národností celého světa, který povede k vytvoření jednotného světového společenství lidí.

Etnický vývoj Cikánů v ČSSR je a bude určován dvěma základními faktory:

1. Cikáni žijí usedlým způsobem života na území jinoetnických společenství v územní disperzi jako větší či menší skupiny či jednotlivci, a to na celém území našeho státu. Specifičnost jejich disperze spočívá v tom, že jde o poměrně početnou skupinu, která má podle sčítání lidu cca 200 000 lidí (jejich faktický stav se však odhaduje přes 300 000 lidí)(9) a žije zejména na Slovensku v poměrně velkých koncentracích (například ve Středoslovenském kraji v okrese Rimavská Sobota tvoří Cikáni 12% všeho obyvatelstva; podobná je situace v řadě dalších okresů na Slovensku). Velká část Cikánů žije však rozptýleně v poměrně malých skupinách, zejména v českých zemích (podle sčítání lidu z roku 1970 mělo žít v ČSR cca 50 500 Cikánů, zatímco podle zvláštního, mnohem přesnějšího šetření, uskutečněného Národními výbory v polovině sedmdesátých let, bylo zjištěno, že v ČSR žije cca 105 000 Cikánů).

2. Územní disperze souvisí s dalším a možno říci rozhodujícím faktorem, který působí ve směru jejich asimilace. Cikáni nemají vlastní ekonomickou bázi a z ní vyplývající aspekty ostatních složek vlastního společenského života.

Cikánská etnická skupina je poměrně málo stabilní v důsledku slabosti svých sociálních svazků a chybí jí základní rysy vlastní společensko-ekonomické struktury. Nemá vlastní ekonomická pojítka, která by ji mohla sjednocovat v určité historické společenství lidí a její členové jsou zapojeni do ekonomického života národů, na jejichž etnickém území jsou usazeni — s tím, že se na dosažených výsledcích mohou rovnoprávně podílet s Necikány.

Hlavním skupinovým pojítkem cikánské populace jsou specifické etnické rysy, z nichž některé postupně odumírají a jiné se stabilizují a stále více sílí. Do cikánské etnické skupiny nejsou ještě plně integrováni „olášští“ Cikáni, kteří však tvoří nepatrnou část Cikánů v ČSSR.

Nejvýznamnější složkou cikánského etnika tvoří společný jazyk, který však nemá rozvinutou literární formu a nemá ani stabilizovanou obecnou normu; cikánština se rozpadá do čtyř hlavních dialektů, přičemž „slovenským“ cikánským dialektem hovoří asi 80 % Cikánů žijících v ČSSR.(10) K etnickým rysům patří i vědomí sounáležitosti. Svým původem jsou Cikáni příslušníci etnicky si blízkých kmenů, které ještě před vytvořením národností byly porobeny dobyteli a uvrženy do nejnižší společenské vrstvy, tzv. nedotknutelných. Etnická blízkost původu a velmi si blízké historické zkušenosti a osudy, které Cikáni sdíleli jak před svým usazením, tak i po něm, se staly základem povědomí o etnické sounáležitosti. Cikáni mají své specifické psychické založení, jímž se výrazně liší od mentality národů a národnostních menšin žijících v ČSSR. Uchovali si svou etnickou specifičnost i v kultuře, zejména ve folklóru — hudbě, tanci, pohádkách apod.; v některých aspektech cikánská duchovní kultura zaniká a stále více se proplétá s duchovní kulturou národů a národnostních men-

(9) Při sčítání lidu, bytů a domů v roce 1970 nebyli Cikáni podchyceni jako zvláštní populace v plném počtu z různých důvodů. Odhad počtu Cikánů v ČSSR nad 300 000 se nám nejeví nikterak nadsazený, spíše jich bude ještě více.

(10) Podrobněji je problematika cikánského jazyka osvětlena v práci *Ke společenské problematice Cikánů v ČSSR* [1975: 112].

šin, na jejichž území Cikáni žijí. Materiální duchovní kultura takřka již neexistuje. Významnou složku cikánského etnika tvoří životní způsob, s nímž jsou spojeny závažné problémy, těsně související s jejich společenskou integrací. Některé rysy cikánského životního způsobu jsou v rozporu s obecně přijatými normami chování majoritní společnosti, a to buď proto, že jsou převzaty z jiné kulturní oblasti, nebo proto, že souvisí s nižším stupněm kulturní vyspělosti.

Pokud jde o společenskou integraci, existují dvě možnosti vývoje životního způsobu Cikánů. Jedna představuje překonání negativních aspektů cikánského životního způsobu a jeho rozvinutí na adekvátní úroveň při uchování jeho specifičnosti. Druhá — ta se nám zdá pravděpodobnější — spočívá v tom, že Cikáni budou stále více přejímat životní způsob majoritní společnosti a uchovávají si některá specifika spíše formálního rázu.

K upevnění etnické svébytnosti Cikánů přispívá jejich antropologická odlišnost od ostatního obyvatelstva žijícího v ČSSR. Zevní antropologické znaky jsou do té míry odlišné od zevních antropologických znaků necikánského obyvatelstva, že příslušníci obou antropologických skupin jsou většinou snadno rozpoznatelní. Antropologické znaky(11) se stávají v současných podmínkách, kdy existuje silná distance mezi Cikány a Necikány, významným činitelem vytváření vztahů mezi Cikány a Necikány a plní důležitou funkci etnického rysu.

Všimněme si ještě pojmu etnické skupiny a oprávněnosti řadit etnický útvar Cikánů pod tento pojem.

Někteří přední sovětsí teoretici národnostní problematiky zařazují do těchto útvarů malé skupiny lidí, žijících v SSSR, u nichž skupinové pouto tvoří převážně či výhradně specifické etnické znaky a které v rámci daného území zpravidla představují jinoetnickou menšinu. Tyto skupiny nemají vlastní společensko-ekonomický život, určujícími znaky jsou zde znaky etnické, jejich mimoetnické společenské svazky jsou velmi slabé a příslušníci těchto skupin jsou zapojeni do ekonomiky příslušných historických společenství lidí.

Od těchto etnických skupin, které jsou vytvořeny několika tisíci a někdy i několika sty lidmi, se Cikáni v ČSSR liší svým počtem, neboť jsou stonásobně i tisícinásobně větší skupinou. Avšak odlišnost v četnosti má z hlediska příslušnosti k tomuto etnickému útvaru povahu kvantitativní, nikoli kvalitativní. I Cikáni v ČSSR, jak jsme si již ukázali, tvoří skupinu lidí, kteří jsou spojováni v určitý etnický útvar specifickými etnickými znaky a vlastní mimoetnickospoolečenské svazky je v tento útvar spojují jen velmi slabě.

Zatímco po příchodu Cikánů k usedlému způsobu života se jejich život ve vykořisťovatelských společnostech takřka vůbec nezměnil, došlo v jejich společensko-ekonomické úrovni v podmínkách socialistického Československa, kde se jim od roku 1958, a zejména od roku 1972, věnuje soustředěná pozornost, ke kvalitativní změně. Dosažení úplné integrace je ovšem dlouhodobým procesem a k jejímu završení bude třeba mnoha desetiletí.

Usnesením vlády ČSR č. 279/70, vlády SSR č. 94/72, a zejména pak vlády ČSSR č. 94/72 byla přijata nová koncepce a zvolen nový přístup k řešení ci-

(11) Rasové a antropologické zvláštnosti samy o sobě nejsou překážkou v odstraňování izolačních překrad mezi národy a národnostmi; stávají se překážkou teprve tehdy, jsou-li propleteny se společenskými třídními zájmy.

V socialistickém řádu, kde je odstraněno vykořisťování, nemůže být rasová odlišnost spojena s třídním útliskem, jako je tomu ve vykořisťovatelských společnostech (Jihoafrická republika, USA aj.). V ČSSR je rasová diskriminace nepřijatelná a rovnost ras je zaručena zákonem. Společenská distance Necikánů vůči Cikánům není svou podstatou formou rasového třídního útisku, ale je produktem rozporu mezi stupněm kulturní vyspělosti Necikánů a Cikánů.

kánské otázky. Tato koncepce zdůrazňuje společenskou integraci Cikánů v rámci československé společnosti a chápe ji jako dlouhodobý komplexní proces.

Společenská integrace Cikánů je objektivně se prosazující vývojová tendence socialistické společnosti, řízené a organizované úsilí, jehož obsahem je překonání historicky podmíněné zaostalosti Cikánů a jejich včlenění do socialistické společnosti tak, aby se stali její adekvátní součástí a aby s ní splynuli.

Cikáni jsou součástí naší československé společnosti a jsou jejími rovnoprávními členy. Společenská integrace, která rozbila jejich živoření na pokraji společnosti a zapojuje je do celospolečenského života, přináší však různé problémy. V minulosti žili Cikáni izolovaně a s většinou majoritní společnosti nepřicházeli takřka vůbec do styku; proto se jejich nižší kulturní stupeň Necikánům nevyjevoval tak výrazně.

Dosavadní výsledky integračního procesu mají pro Cikány historický význam. Nejvýraznějších úspěchů bylo dosaženo v jejich zapojení do celospolečenského pracovního procesu a ve zvýšení vzdělanostní úrovně; jisté pozitivní výsledky se projevují i v kultuře bydlení, hygieně prostředí, v osobní hygieně a ve zkulturnění životního způsobu (i když sem pronikly i některé negativní prvky).

Přestože tyto aspekty budou i nadále tvořit podstatnou součást centrální složky integračního procesu, bude třeba věnovat zvýšenou pozornost některým dalším rysům integrace, neboť jejich zanedbání či neadekvátní řešení by mohlo vést k nežádoucím jednostrannostem. Slabým místem v tomto směru jsou některé aspekty životního způsobu Cikánů (využívání volného času, aktivní zapojení do společenských organizací a způsob přejímání duchovních a morálních hodnot od Necikánů aj.). Zvláště závažně se to projevuje v životě cikánské mládeže.⁽¹²⁾ Osobní interakce Cikánů s Necikány ve volném čase (avšak částečně i na pracovištích) se — v důsledku společenské distance ze strany majoritní populace — omezuje převážně na styky s Necikánskými morálně narušenými a často kriminálními živly. S tím v té či oné míře souvisí i narůstání jejich kriminality a některých trestných činů (prostituce, pasáctví, valutové delikty aj.), které se dříve u Cikánů prakticky nevyskytovaly; otázka kriminality Cikánů je ovšem mnohem složitější a její řešení nelze redukovat pouze na tento aspekt. Pro další vývoj integrace bude proto důležité najít nové formy. Poměrně velké rezervy jsou ve vhodném využití etnického a vytvoření adekvátních podmínek pro to, aby se Cikáni stali spolusubjektem svého přetváření.

Všimněme si poněkud blíže změn v životě Cikánů, k nimž v procesu integrace došlo.

Územní rozložení cikánské populace se stále mění a její disperze se po druhé světové válce v důsledku migrace výrazně zvětšila. Jde však o migraci, nikoliv o „moderní kočovnictví“. Po druhé světové válce Cikáni v Čechách a na Moravě prakticky neexistovali, neboť byli nacisty vyvražděni. Asi jedna třetina z celkového počtu Cikánů migrovala ze Slovenska do českých zemí, kde byly lepší pracovní příležitosti a lepší bytové podmínky. Migrace z ČSR zpět do SSR je ovlivněna především rodinnými vztahy.

Výrazně se změnilo také sociálně třídní postavení Cikánů a jejich pracovní zapojení. Koncem minulého století se více než polovina Cikánů na Slovensku živila řemeslem, zhruba čtvrtina hudbou, zbytek tvořili nádeníci a překupníci. Cikánští řemeslníci nebyli na rozdíl od ostatních drobných výrobců většinou odměňováni penězi, ale v naturáliích. To zabraňovalo akumulaci kapitálu a

(12) Cikánské obyvatelstvo je relativně mladé. Zatímco v r. 1971 tvořily děti a mládež do 15 let více než polovinu veškeré cikánské populace v ČSSR, tvořila u Necikánů tato část věkové populace necelou čtvrtinu.

třídní diferenciaci cikánské populace. Zároveň byla podstatně omezena možnost Cikánů zlepšovat si své hmotné podmínky; Cikáni tvořili nejméně majetnou část obyvatelstva a značná část jich živila hluboce pod životním minimem. Nedostatečné odměňování nutilo Cikány k vedlejším způsobům obživy (žebření, drobné krádeže, překupnictví, posluha). Cikáni byli fakticky izolováni od necikánských příslušníků dělnické třídy bez ohledu na to, zda námezdní práce byla jejich hlavním či vedlejším zdrojem obživy, a neprodělávali třídně integrující a uvědomovací proces.

Třídní a profesní postavení Cikánů, nerozlučně spjaté s jejich společenskou izolovaností, zanechávalo vážné následky ve sféře společenského vědomí, v oblasti psychiky, v oblasti pracovních dovedností, výrobních zkušeností a vůbec v celém souboru třídně profesních integračních předpokladů. Cikáni nenabýli výrobních zkušeností, které necikánští dělníci hromadili po mnoho generací.

V současné době jsou Cikáni plně zapojeni do celospolečenské výroby. Muži (produktivního věku od 16 do 59 let) jsou ekonomicky činní v 86,1 % a neliší se v tomto směru od necikánského obyvatelstva. Poměrně nižší je ekonomická aktivita cikánských žen produktivního věku (16—54 let): v rámci ČSSR činí 35,5 %. Nízká zaměstnanost cikánských žen, která je v průměru o polovinu nižší než u žen majoritní populace, je jednak výsledkem přežívání starých pozůstatků v cikánské rodině, jednak je dána i velkým počtem dětí. V průměru má cikánská žena více než 6 dětí. V posledních letech se však porodnost cikánské populace snižuje, což zřejmě souvisí s tím, že zejména mladí Cikáni opouštějí tradiční model „velkorodiny“ a přejímají model socialistické manžel-ské rodiny, protože tradiční způsob života není pro ně výhodný.

Zapojením Cikánů do celospolečenského pracovního procesu byl učiněn základní krok na cestě jejich společenské integrace. Toto začlenění Cikánů do československé dělnické třídy (95 % pracujících mužů jsou dělníky) je hlavní hnací silou, která rozbíjí tradiční formy jejich životního způsobu. Současné je

Tabulka 1. Sociální struktura ekonomicky činných Cikánů ve srovnání s celkem populace (v %)

Společenská skupina	ČSSR		ČSR		SSR	
	obyvatelstvo úhrnem	Cikáni	obyvatelstvo úhrnem	Cikáni	obyvatelstvo úhrnem	Cikáni
zemědělství dělníci	3,0	9,8	3,1	13,5	3,0	8,0
ostatní dělníci	54,2	75,3	54,8	76,0	52,9	74,2
zaměstnanci	29,9	1,9	30,5	0,8	28,6	2,5
družstevní rolníci	9,1	7,8	8,4	4,5	11,1	9,5
členové LVD	2,2	2,0	2,5	2,9	1,7	1,5
ostatní samostatní	1,1	0,2	0,3	0,1	2,1	1,0
svobodná povolání	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0
nezjištěno	0,4	3,0	0,3	2,2	0,6	3,3
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Pramen: Cikánské obyvatelstvo ve výsledcích sčítání lidu domů a bytů 1970 (Zprávy a rozborů FSÚ, r. 1973, sv. 25).

však nutno vidět, že téměř celé cikánské populaci chybí návaznost na současné způsoby práce: jsou dělníky převážně v první či druhé generaci. Proto jsou také v drtivé většině zařazeni jako nekvalifikovaní pracovníci (viz tab. 1).

Vělenění Cikánů do československé dělnické třídy má velký význam. Cikáni se tím dostávají do pravidelného, každodenního pracovního styku s ostatními ne cikánskými pracovníky. Jsou vystaveni působení nejprogresivnější složky společnosti — dělnické třídy — působení komunistické strany i masových organizací. Nabývají výrobních zkušeností, osvojují si postupně pracovní kázeň, zvykají si na pravidelný rytmus. Přiměřené a pravidelné finanční odměňování umožňuje zvyšovat materiální úroveň a je předpokladem k tomu, aby se naučili plánovitě hospodařit. Vělenění Cikánů do československé dělnické třídy představuje nezbytný předpoklad jejich společenské integrace.

Hmotná úroveň Cikánů je poměrně vysoká. (Je to dáno tím, že v naší společnosti je finančně zvýhodněná těžká fyzická práce, mnohdy nekvalifikovaná.)

V dalším integračním procesu půjde především o zvyšování jejich kvalifikace a vzdělanostní i sociokulturní úrovně vůbec.

Kulturní úroveň Československé společnosti je jedna z nejvyšších na světě. O to výrazněji vystupuje kulturní zaostalost její části — cikánské populace, a to přesto, že i v tomto směru došlo již k výrazným pozitivním změnám. Největší rozdílnosti se projevují v nízké kulturní úrovni životního způsobu, respektive v systému přejímání kulturních hodnot, kulturnosti bydlení, odívání, stravování, v nedostatečné hygieně prostředí, v osobní hygieně a zejména ve vysokém procentu negramotnosti a pologramotnosti.

Tento stav — podobně jako neintegrovatost Cikánů v ostatních sférách společenského života — je především důsledkem jejich historické izolace a diskriminovaného postavení v minulosti. V předmnichovské republice se povinné vzdělávání vztahovalo i na Cikány. Okolnost, že podstatná většina Cikánů (více než 70 %) byla tehdy negramotná, svědčí o tom, že proklamace o povinném vzdělání byla nanejvýše formální.

Důsledky takového přístupu jsou dosud patrné, negramotnost Cikánů je zhruba 22krát vyšší než u celkové populace v ČSSR (viz tabulka 2).

Tabulka 2. Negramotnost nebo nezjištěné vzdělání u Cikánů a ostatních občanů ČSSR nad 15 let (1970)

Cikáni (bez školního vzdělání 15,9 %, bez údajů o školním vzdělání 13,8 %)	Ostatní obyvatelstvo včetně Cikánů (kteří tvoří 1,3 % všeho obyvatelstva ČSSR)
29,7 %	1,3 %

Pramen: Cikánské obyvatelstvo ve výsledcích sčítání lidu, domů a bytů 1970 (Zprávy a rozbory FSÚ, r. 1973, sv. 25).

Sociologické výzkumy však ukazují, že poměr Cikánů vůči škole se mění. Negramotnost v mladších věkových skupinách výrazně klesá. (Přesto však k 31. 12. 1970 představovala ve skupině 15—18letých 12,8 %.)

Od posledního sčítání lidu, domů a bytů uplynulo již deset let a od té doby, jak svědčí některá dílčí zkoumání, stupeň negramotnosti Cikánů výrazně poklesl. V současné době již přestává být hlavním problémem negramotnost, jde nyní spíše o to, zvýšit podíl ukončeného základního školního vzdělání. V ČSR, jak dokazují údaje posledních let, více než 1/3 Cikánů dokončuje úspěšně ZDŠ; v SSR, kde žijí asi 2/3 všech československých Cikánů, jsou tyto četnosti nižší.

Československý stát vynakládá značné úsilí i na likvidaci negramotnosti a pologramotnosti Cikánů, kteří již ukončili školní docházku, takže počet negramotných a pologramotných Cikánů celkově stále klesá.

U společenské integrace Cikánů, nejde o etnickou asimilaci a o překonání jejich etnicity. Tento proces však nesporně, jak již jeho průběh ukazuje, může být provázen zmenšováním váhy vlastních etnických rysů u příslušníků cikánské populace.

Překonání historicky podmíněné zaostalosti podstatné většiny cikánského obyvatelstva bude stále naléhavějším úkolem naší socialistické vlasti, která se nachází v procesu budování rozvinuté socialistické společnosti, kdy vědeckotechnický pokrok bude nabývat stále větší váhu v našem životě. Československá socialistická společnost má potřebné síly a prostředky, aby mohla v realizaci tohoto úkolu úspěšně pokračovat. Správné pojetí společenské integrace Cikánů a na jeho základě stanovený obsah a konkrétní opatření, odrážející též kritické využití dosavadních zkušeností, opravňují k závěru, že v dalším vývoji tohoto procesu bude možné dosáhnout ještě výraznějšího pokroku.

Literatura

- Fedosejev, P. N. a kol.: *Leninismus a národnostná otázka v súčasných podmienkách*. Bratislava, Pravda 1972.
- Fedossejew, P. N. und Autorenkollektiv: *Der Leninismus und die nationale Frage in der Gegenwart*. Přepracované vydání. Moskau, Verlag Progress 1974.
- Ke společenské problematice Cikánů v ČSSR*. Praha, ÚFS ČSAV 1975.
- Lenin, V. I.: *Kritické poznámky k národnostní otázce*. In: Marx, K. a Lenin, V. I.: *Zidovská otázka*. Praha, Levá fronta 1932.

Резюме

K. Kara: Цыгане в ЧССР и их общественная интеграция

В ЧССР цыгане не образуют историческую общность людей типа родоплеменного строя, национальности или нации. Они не образуют также национальное меньшинство или этнографическую группу, а представляют особую этническую группу, объединяемую в определенную этническую формацию почти исключительно особыми этническими признаками. Цыгане живут в виде диаспоры среди наций и национальных меньшинств ЧССР и объединяются лишь весьма слабыми внеэтническо-общественными связями.

Значительное большинство цыган в ЧССР уже на протяжении столетий ведет оседлый образ жизни. В эксплуататорских обществах они вели нищенское существование в относительно замкнутых общинах на периферии общества как самая бедная, подвергаемая наибольшему обнищанию, группа людей. Жизнь цыган резко изменилась лишь в условиях социалистической Чехословакии. В настоящее время, когда цыгане практически каяждодневно и повсюду общаются с нецыганами, их гораздо более низкий культурный уровень стал серьезной общественной проблемой.

Правительство ЧССР уделяет большое внимание повышению жизненного уровня цыган и добивается их общественной интеграции в наше общество.

Результаты, достигнутые уже в области общественной интеграции цыган имеют для них историческое значение и их вряд ли можно переоценить. Наиболее выразительные успехи достигнуты во включении цыган в общественный трудовой процесс, в повышении их образовательного уровня; в известных аспектах достигнуты положительные результаты также в культуре жилья, гигиене среды, в личной гигиене, в повышении культурности их образа жизни. В то же время необходимо иметь в виду, что процесс общественной интеграции цыган — это длительный процесс. В целях его успешного развития необходимо, чтобы и сами цыгане стали активными участниками своего преобразования.

Kára K.: Gypsies in Czechoslovakia and Their Social Integration

The Gypsies in Czechoslovakia do not form any historical community of people of the clan-system, nationality or national type. Neither do they form any national-minority or ethnographic group, being a peculiar ethnic group united into a certain ethnic formation almost exclusively on the basis of special ethnic characteristics. The Gypsies live in the form of a Diaspora among the nations and national-minority groups of Czechoslovakia, united by nothing but very weak extra-ethnic social ties.

In Czechoslovakia, the substantial majority of Gypsies has lived in a settled way of life already for centuries. In societies characterized by exploitation they were vegetating in relatively closed communities in the margins of society as the poorest and most pauperized group of people. It is only under the conditions of socialist Czechoslovakia that the life of Gypsies has undergone a substantial change. At present, when the Gypsies are in daily contact with non-Gypsies almost everywhere, their markedly lower cultural level has become a serious societal problem.

The government of Czechoslovakia is devoting considerable attention to projects of improving the Gypsies' living standard and endeavours to bring about their social integration in our society.

The results attained hitherto in the area of the social integration of Gypsies are of historical importance for the Gypsies, and their due evaluation is still connected with difficulties. Most marked success has been reached in their involvement in the all-social working process and in raising their education level; in some aspects, positive results have also been attained in their housing culture, environmental hygiene, personal hygiene, and in making their way of life more cultured. Nevertheless, it must be borne in mind the process of the social integration of Gypsies is a long-termed one. The successful development of this process necessarily requires the Gypsies themselves to participate as subjects of their own transformation.